

משנה מטמאין במשא — גמרא פירן: כל מת נמי מטמא במשא? ומשנינן: צאנן מסמא, דשאר מתים — לא מטמו, הכל — מטמו מדרבנן. הואיל ומחיים מטמו צאנן מסמא מדאורייתא, שהרי מטמאין מושב כל שמתחיים, גזור צבו רבנן לאחר מיתה, כדמפרש טעמא בגמרא: גזרה שמא יתעלפה. עד שימוק הבשר — דמשתתא הוי מת ודאי. גוי שמת — אף על גב דמחיים הרי הוא כזב לכל דבריו, ולטמא צאנן מסמא — משמת, טהור מטמא צאנן מסמא, כדמפרש בגמרא: הואיל וטומאת זבה שעליו מחיים אינה אלא מדברי סופרים. כל הנשים מחזקינן לה כנדות — ומטעילין כלים שהיו עליהן סמוך לליאת נשמה, וטעמא מפרש בגמרא.

גמרא כדכתיב והיית אבן חדא ושומת על פום גובא — לשון "מסמא" קא מפרש, דהיינו אבן כדה העשויה להניח ואינה מטלטלת. הלכך, כשהיא על גבי כלים ומת מתוך עליה — אין זה משא, הואיל ואינה ראויה להטלטל עמו. מאי טעמא — גזור רבנן צבז וצבה לטמא אף לאחר מיתה צאנן מסמא? גזרה שמא יתעלפה — *פאשמא"י, ודומה למת. ואי אמרת: זב מת לא מטמא, צבז חי אחי נמי לטהורי כי האי. דברי חכמה = הלכה. דברי בורות = שטות. בת משולחת — ישראל שהחזיר גרושתו משניסת לאחר, והוליד בת. אלמנה אינה אסורה — אלא לכהן גדול. בנה פגום — חלל, דכתיב (ויקרא כא) "לא יחלל רעו". זו שאיסורה שוה בכל — ישראל וצבכהים אסור להחזיר גרושתו משניסת. היא עצמה — משניסת לכהן גדול — מתחללת, שאם מת — אסורה להנשא להדיוט, ואם הייתה כהנת — נפסלת מן התרומה צבחהו, דכתיב "לא יחלל זרעו נעמיו," ו"עמיו" — זו אשתו.

תוספות

ביאה, אלא דוקא לר' יהודה. ואם תאמר: למאן דאמר (בבמות מה,א): גוי ועבד הבא על בת ישראל — הולד כשר, אם כן נילף היא עצמה מתחללת,

כדפירשתי. ויש לומר: דלא ילפינן מאיסור כהונה ומילתא אחריתי בהדה, אלא לרבי יהודה דוקא, כדאשכחן בקדושין. אבל לרבנן, לית להו הך סברא.

הדומים במצבם ובמראיהם לאדם החי שהתעלף. ואילו מת זה שהתבקעה כריסו, שאינו נראה כמתעלף, לא נאמרה בו גזירה זו.

ג שנינו במשנתנו בדיונו של הגוי שמת שאין הוא מטמא במשא. תניא [שנויה ברייתא]. **אמר רבי: מפני מה אמרו חכמים כי גוי שמת נחשב כטהור מלטמא במשא** — לפי שאין טומאתו אף מחיים מדברי תורה, אלא מדברי סופרים, שאף שגזרו חכמים בגוי החי שהיהו נחשב כזב לכל דבריו,

ד **תנו רבנן** [שנו חכמים]: **שנים עשר דברים שאלו אנשי העיר אלכסנדריא שבמצרים את ר' יהושע בן חנינא, שלשה מהם דברי חכמה, שלשה אחרים דברי הגדה, ושלשה נוספים דברי בורות, ועוד שלשה היו דברי דרך ארץ. ומפרטים: שלשה דברי חכמה: האחד, הוב והזבה והגדה והיולדת והמצורע שמתו, עד מתי הריהם מטמאין במשא? אמר להן: עד שימוק הבשר, וכהלכה השנויה במשנתנו. והדבר השני, ששאלו, בת האשה המשולחת (שהתגרשה מבעלה), שלאחר שהתגרשה נישאה לבעל אחר, ואף ממנו התגרשה או שמת בעלה זה, ושב בעלה הראשונה ונשאה (שלא כהלכה, שכן אסורה היא על בעלה הראשון משנה שנישאה לאיש אחר), ונולדה להם בת מנישואין אסורים אלה, מה היא ההלכה. האם בת זו יכולה להינשא לכהן? והסבירו את שאלתם, **מי אמרינן** [האם אומרים אנו] **קל וחומר הוא: ומה אלמנה לכהן גדול, שאין איסורה שוה בכל, שהרי היא אסורה רק לכהן גדול** — בנה הגולד מנישואין אסורים שכאלה הריהו פגום לכהונה, שהתחלל מכהונתו. זו (הגרושה שנישאה לאחר) שאיסורה שוה בכל אדם מישראל — אינו דין שבנה הגולד מנישואין אסורים אלה היא פגום, ולכך תיחשב הבת הנולדת כפגומה לנישואין עם כהן. או **דילמא** [שנוא] יש לפרוץ קל וחומר זה, שכן **מה לאלמנה לכהן גדול** — **שהיא עצמה מתחללת בנישואיה לכהן גדול, שהיא נפסלת מאכילת תרומה, ולכשתתאלמן מכהן גדול זה הריהי אסורה להינשא לכהן הדיוט. אמר להן:****

עיונים

מאי במשא אבן מסמא לשון הדברים מורה כי טומאת אבן מסמא הרידה משום טומאת משא. הוב הוישב על אבן מסמא הריהו מטמא את הטהור שמתחת לאבן זו מדין טומאת משא. ואולם יש שכתב שאין טומאת אבן המסמא משום משא הוב, אלא משום טומאת משכב ומושב. שהוב הנמצא על אבן מסמא הריהו נחשב כיושב וכשוכב על הנמצא מתחת לאבן זו (רמב"ם הלכות מטמאי משכב ומושב פ"ו ה"ז).

והסבירו אחרונים את דבריו, שאין כוונתו לומר שאין אבן מסמא משום טומאת משא, אלא לומר שיש בה אף טומאת משכב ומושב. שאם היה אדם מתחת לאבן מסמא שהוב עליה — הריהו נטמא משום טומאת משא, ואולם אם היה כלי מתחת לאבן מסמא שהוב עליה, אף שאין כלי נטמא בטומאת משא — אם ראוי הוא הוא למדרס, הריהו נטמא משום מדרס (א"ש).

באבן מסמא שיטות פירוש שונות נאמרו על ידי הראשונים בהגדרתה של "אבן מסמא". ובמקור ראשון הובאו דברי הכתוב בספר דניאל (ו, יח) בתיאורו של הניאל המושלך בגזירת המלך אל גוב האריות "והיית אבן חדא ושומת על פום גובא" (=הובאה אבן אחת וניתנה על פי הגוב). ומשמע שהיתה זו אבן גדולה וכבדה עד מאוד, שיש בה לחסום את פי גוב האריות, ולמעלה מיכולת אדם להזיזה, שאין אבן שכזו מיטלטלת, ונועדה להיות מושמת (ולכך הריהו נקראת "אבן מסמא", לשון השמה). (וראה ב"עיונים" לעיל נה,א).

גזרה שמוא יתעלפה הסבירו אחרונים שמאחר שמצוי שיתעלף אדם ואף מצוי שמתוך עלפנו הריהו בא לכלל טומאת זיבה, לכך גזרו חכמים בוב המת שיטמא (מתן בסתר). ועוד הסבירו שיש בני אדם המתעלפים, ובשעת עלפונם הריהם נראים לכל דבר כמת. ולכך יש מקום לגזור בוב המת משום הוב המתעלף. ומשום כך, במת המצוי בשלב שבו בשרו החל להנמק (כדת משנתנו), או שנבקעה כריסו (כדעת ר' אליעזר), שאין עוד מקום להחליפו באדם החי שהתעלף, לא גזרו חכמים (חתי"ס).

בשר (או מהאחרונים ששאלו מדוע לא תיקנו אם כן חכמים שלא ייקבר אדם אלא עד שימוק וישו שכתבקע כריסו), שהרי בכל מת יש לחשוש שמא הריהו חי אלא שהתעלף. שהרי זה בפקוח נפש (שמא יבוא לקבור את האדם שהתעלף, בחושבם שהוא מת!) והשיבו כי אין מקום לחשוש להחלפת מת בחי שהתעלף אצל המתעסקים עם המת. שהרי אלה רואים

א משנה הוב, והזבה, והגדה, והיולדת, והמצורע שמתו בעודם טמאים — הריהם מטמאין בטומאת משא, ונוהג בהם דין זה עד לשלב התבלות גוף המת שבו ימוק (ירקב) הבשר. גופתו של גוי שמת — אף שבחייו הריהו מטמא כזב, משעה שמת הריהו **טהור מלטמא**.

בית שמאי אומרים: כל הנשים המתות נחשבות כאילו היו נדות בשעת מותן, ולכן הבגדים שהיו עליהן בשעת מותן נטמאו, ויש להטבילם. ואילו בית הלל אומרים כי אין דין זה של טומאת האשה הנדה אמור אלא באשה שמתה כשהיא טמאת נדה, ולא כנשים אחרות.

ב גמרא שנינו במשנתנו בטמאים שמתו

שהריהם מטמאים במשא. ודנים בדבר: מאי [מה] הכוונה שהריהם מטמאים במשא? אילימא [אם תאמר] שהכוונה שמתמאים במשא ממש — אטו [וכי] כל מת (ולא רק הטמא שמת) מי [האם] לא מטמא במשא, ואין איפוא צורך להשמיענו שכן היא הלכה באלה הטמאים שמתו! אלא מאי [מה] הכוונה שהריהם מטמאים במשא — באבן מסמא (אבן כבדה, שלא נועדה לטלטול, אלא להנחה במקום אחד). ומסבירים שכן מובנו של הביטוי "אבן מסמא" דכתיב [שכן נאמר] בדניאל שהושלך אל גוב האריות, "והיית אבן חדא ושומת על פום גובא" [והובאה אבן אחת והושמה על פי הבור] (דניאל ו, יח). ונלמד ממשנתנו שאף שסתם מת הנמצא על אבן זו אינו מטמא את הנמצא תחתיה (שהרי אין אבן זו נועדת לטלטול ולמשא), מכל מקום הטמאים שמתו, כשנמצאים הם על אבן זו הריהם מטמאים את הדבר הטהור הנמצא תחתיה. ומבברים: מאי טעמא [מה] טעם] הדבר? אמר רב: גזרה היא שגזרו חכמים, משום שמא יתעלפה (יתעלף) הוב (או שאר הטמאים הנזכרים במשנתנו) בעודו יושב על אבן מסמא, ויחשבוהו למת, ויבואו שלא לטמא את הנמצא תחתיו, אף שלמעשה הוא נטמא (בטומאת מושבו של הוב). לכך גזרו חכמים שהזב (ושאר הטמאים

שבמשנתנו) יטמאו באבן מסמא, אף כשמתו. ומביאים ראיה, שכן **תנא** [שנוה החכם בברייתא] כי **משום** [בשם] **ר' אליעזר אמרו חכמים שכל אלה הטמאים שמתו הריהם מטמאים, עד שיבקע כריסו, שכן לא גזרו חכמים אלא על המתים**

לא הוסיפו חכמים לגזור בו שיטמא שמתו.
ד **תנו רבנן: שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנינא: שלשה דברי חכמה, שלשה דברי הגדה, שלשה דברי בורות, שלשה דברי דרך ארץ. שלשה דברי חכמה:**

הזב והזבה והגדה והיולדת והמצורע שמתו, עד מתי מטמאין במשא? — אמר להן: עד שימוק הבשר.
בית משולחת, מה היא לכהן? מי אמרינן קל וחומר: בנה פגום, זו שאיסורה שוה בכל — אינו דין שבנה פגום? או דילמא: מה לאלמנה לכהן גדול — שהיא עצמה מתחללת? — אמר להן:

שבמשנתנו) יטמאו באבן מסמא, אף כשמתו. ומביאים ראיה, שכן **תנא** [שנוה החכם בברייתא] כי **משום** [בשם] **ר' אליעזר אמרו חכמים שכל אלה הטמאים שמתו הריהם מטמאים, עד שיבקע כריסו, שכן לא גזרו חכמים אלא על המתים**

הדומים במצבם ובמראיהם לאדם החי שהתעלף. ואילו מת זה שהתבקעה כריסו, שאינו נראה כמתעלף, לא נאמרה בו גזירה זו.

ג שנינו במשנתנו בדיונו של הגוי שמת שאין הוא מטמא במשא. תניא [שנויה ברייתא]. **אמר רבי: מפני מה אמרו חכמים כי גוי שמת נחשב כטהור מלטמא במשא** — לפי שאין טומאתו אף מדברי תורה, אלא מדברי סופרים, שאף שגזרו חכמים בגוי החי שהיהו נחשב כזב לכל דבריו,

ד **תנו רבנן** [שנו חכמים]: **שנים עשר דברים שאלו אנשי העיר אלכסנדריא שבמצרים את ר' יהושע בן חנינא, שלשה מהם דברי חכמה, שלשה אחרים דברי הגדה, ושלשה נוספים דברי בורות, ועוד שלשה היו דברי דרך ארץ. ומפרטים: שלשה דברי חכמה: האחד, הוב והזבה והגדה והיולדת והמצורע שמתו, עד מתי הריהם מטמאין במשא? אמר להן: עד שימוק הבשר, וכהלכה השנויה במשנתנו. והדבר השני, ששאלו, בת האשה המשולחת (שהתגרשה מבעלה), שלאחר שהתגרשה נישאה לבעל אחר, ואף ממנו התגרשה או שמת בעלה זה, ושב בעלה הראשונה ונשאה (שלא כהלכה, שכן אסורה היא על בעלה הראשון משנה שנישאה לאיש אחר), ונולדה להם בת מנישואין אסורים אלה, מה היא ההלכה. האם בת זו יכולה להינשא לכהן? והסבירו את שאלתם, **מי אמרינן** [האם אומרים אנו] **קל וחומר הוא: ומה אלמנה לכהן גדול, שאין איסורה שוה בכל, שהרי היא אסורה רק לכהן גדול** — בנה הגולד מנישואין אסורים שכאלה הריהו פגום לכהונה, שהתחלל מכהונתו. זו (הגרושה שנישאה לאחר) שאיסורה שוה בכל אדם מישראל — אינו דין שבנה הגולד מנישואין אסורים אלה היא פגום, ולכך תיחשב הבת הנולדת כפגומה לנישואין עם כהן. או **דילמא** [שנוא] יש לפרוץ קל וחומר זה, שכן **מה לאלמנה לכהן גדול** — **שהיא עצמה מתחללת בנישואיה לכהן גדול, שהיא נפסלת מאכילת תרומה, ולכשתתאלמן מכהן גדול זה הריהי אסורה להינשא לכהן הדיוט. אמר להן:****

בכמה וכמה סימנים שבידיהם שאדם זה מת. ולא נאמר חשש זה של החלפת המת באדם החי שהתעלף אלא לענין טומאה, וכגון באנשים העומדים מרחוק וחושבים באדם זה שהתעלף שהריהו מת, ואין הם יודעים שדיין זב זה מטמא במשכב ובמושב. ואולם במת שהחל כשרו להנמק או שנבקעה כריסו — אף העומדים מרחוק יודעים בבירור שהוא מת (ערל"ג).

שלשה דברי חכמה נחלקו המפרשים בהגדרתם של "דברי חכמה" אלה. יש שכתבו שהכוונה לדברים שבהלכה (רש"י). והסבירו אחרונים שלא נאמר ששאלו שלושה דברים בהלכה, שכן משאלות אנשי אלכסנדריה נראה שהיו חכמים בתורה, שכבר נשאו ונתנו בדבר. שהרי במה ששאלו עד מתי מטמאים במשא, גילו שידועים הם שאין הטומאה אלא מפני מראית העין. ולכך הנכון להגדיר את דבריהם כ"דברי חכמה". וכן בשאלה בעניינה של בת המשולחת הראו חכמתם, שדנו אם יש לומר בה קל וחומר. וכיצא דבר בשאלה בעניינם של שני מצורעים ניכרת חכמתם. וכך אמרו בתוספתא שאמר להם ר' יהושע כששאלוהו שאלה זו, "עכשיו שאלתם דבר חכמה" (ערל"ג). יש שכתבו שהכוונה בלשון "דברי חכמה" לחלק הנגלה בתורה, ולא לנסתרות התורה. ועוד כתבו כי הכוונה לגופי הלכות ועיקר החכמה (מהרש"א).

אורה ההלכה

הזב והזבה והגדה והיולדת והמצורע שמתו הזב והזבה והגדה והיולדת והמצורע שמתו מטמאים משכב ומרכב אחר מיתתם כפי שהיו בחייהם. ועד מתי? — עד שימוק הבשר. וטומאה זו מדברי סופרים, גזירה שמא יתעלף אחד מאלו וידמו שמת והוא עדיין לא מת. ונמצא שמשכבו ומרכבו שלאחר מיתה הריהו אב טומאה מדברי סופרים. ממשנה, וכדסבר רב בגמרא. (רמב"ם ספר טהרה הלכות מטמאי משכב ומושב פ"ו ה"ד).

גוי שמת גוי שמת אינו עושה משכב, שהרי כשהוא חי אינו מטמא אלא מדברי סופרים.

כמשנה, וכדסבר רבי בגמרא. (רמב"ם שם).

בת משולחת מה היא לכהן המחזיר גרושתו משנשאת וילדה מנישואין אלה, הולד כשר שהרי אינה ערוה. כתשובת ר' יהושע בר חנינא לאנשי אלכסנדריא. (רמב"ם ספר הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ב.

מסורת הש"ס

א. עיין תוספתא נדה פ"ט יד (בשם ר"ש).

ב. ירושלמי קדושין פ"ג ה"יב. שם יבמות פ"ד ה"יג.

ג. יבמות ט"ב, מד"ב, מה"א. לק"ש תורה תקלו.

גרסות

אלא שמתה נדה בדפוי"י: **מי שמתה**.

אבן חדא במקרא: **אבן חדה**.

רב בכתי"מ: רבא.

עד שיבקע כריסו בכתי"מ: **שיבקע**.

חיננא בכתי"מ ובכתי"י: **חנינא**.

והמצורע שמתו יש בכתי"י: **והמצורעת**.

עד מתי בכתי"מ חסרות מלים אלה.

לכהן בכתי"מ ובכתי"י: **לכהונה**.

קל יש בכתי"י: **מקל**.

וחומר בכתי"מ ובכתי"י: **וחומר מאלמנה**.

איסורה בכתי"מ: **איסור**.

אמר להן בכתי"מ ובכתי"י: **או דילמא**.

החיים

שאלו אנשי אלכסנדריא

את ר' יהושע

ר' יהושע (הוא ר' יהושע בן חנניה, וכגירסה המדוייקת שבסוגיינתנו) היה מראשי חכמי הדור שלאחר חורבן הבית, ומילא תפקיד חשוב בהנהגת העם. הוא היה מפורסם בישראל ובאומות לא רק כחכם מופלג בדיני התורה אלא גם כמי ששולט בחכמות ובמדעי הטבע השונים, למן האסטרונומיה ועד לזואולוגיה. פעמים רבות נודמן לרומא במסגרת הנסיעות של מנהיגי העם לשם, והיו לו מפגשים גם עם הקיסר. במפגשים אלה עלו גם נושאים שבתחומי החכמה והמדעים.

במהלך מסעותיו נפגש ר' יהושע גם עם גדולי החכמים הנכריים שבתקופתו. כך מסופר על מפגשים שערכו בינו לבין חכמי אנטוה, כמו גם עם חכמי אלכסנדריה — שני המרכזים הגדולים לחכמה בקרב אומות העולם שבאותה עת, וכפי שנמסר גם בסוגיינתנו.

בכמה וכמה סימנים שבידיהם שאדם זה מת. ולא נאמר חשש זה של החלפת המת באדם החי שהתעלף אלא לענין טומאה, וכגון באנשים העומדים מרחוק וחושבים באדם זה שהתעלף שהריהו מת, ואין הם יודעים שדיין זב זה מטמא במשכב ובמושב. ואולם במת שהחל כשרו להנמק או שנבקעה כריסו — אף העומדים מרחוק יודעים בבירור שהוא מת (ערל"ג).

שלשה דברי חכמה נחלקו המפרשים בהגדרתם של "דברי חכמה" אלה. יש שכתבו שהכוונה לדברים שבהלכה (רש"י). והסבירו אחרונים שלא נאמר ששאלו שלושה דברים בהלכה, שכן משאלות אנשי אלכסנדריה נראה שהיו חכמים בתורה, שכבר נשאו ונתנו בדבר. שהרי במה ששאלו עד מתי מטמאים במשא, גילו שידועים הם שאין הטומאה אלא מפני מראית העין. ולכך הנכון להגדיר את דבריהם כ"דברי חכמה". וכן בשאלה בעניינה של בת המשולחת הראו חכמתם, שדנו אם יש לומר בה קל וחומר. וכיצא דבר בשאלה בעניינם של שני מצורעים ניכרת חכמתם. וכך אמרו בתוספתא שאמר להם ר' יהושע כששאלוהו שאלה זו, "עכשיו שאלתם דבר חכמה" (ערל"ג). יש שכתבו שהכוונה בלשון "דברי חכמה" לחלק הנגלה בתורה, ולא לנסתרות התורה. ועוד כתבו כי הכוונה לגופי הלכות ועיקר החכמה (מהרש"א).

הזב והזבה והגדה והיולדת והמצורע שמתו הזב והזבה והגדה והיולדת והמצורע שמתו מטמאים משכב ומרכב אחר מיתתם כפי שהיו בחייהם. ועד מתי? — עד שימוק הבשר. וטומאה זו מדברי סופרים, גזירה שמא יתעלף אחד מאלו וידמו שמת והוא עדיין לא מת. ונמצא שמשכבו ומרכבו שלאחר מיתה הריהו אב טומאה מדברי סופרים. ממשנה, וכדסבר רב בגמרא. (רמב"ם ספר טהרה הלכות מטמאי משכב ומושב פ"ו ה"ד).

גוי שמת גוי שמת אינו עושה משכב, שהרי כשהוא חי אינו מטמא אלא מדברי סופרים.

כמשנה, וכדסבר רבי בגמרא. (רמב"ם שם).

בת משולחת מה היא לכהן המחזיר גרושתו משנשאת וילדה מנישואין אלה, הולד כשר שהרי אינה ערוה. כתשובת ר' יהושע בר חנינא לאנשי אלכסנדריא. (רמב"ם ספר הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ב.

***פאשמיי"ר** מן הצרפתית

העתיקה pasmer — להתעלף.

מסורת הש"ס

- א. יבמות י"ב, יבמות מד"ב, קדושין ע"א, ירושלמי קדושין פי"ג הי"ב, יבמות פי"ד הי"ג, ספרי דברים כ"ד, ד. מדרש תנאים לדברים פכ"ד, ד. ילק"ש תורה תתקלו.
- ב. נגעים פי"ד מ"ג (שינוי), עין ירושלמי נזיר פי"ח הי"ב.
- ג. נגעים פי"ד מ"א, ערכין י"ב, כריתות ט"ב, תוספתא נגעים פי"ט ח. תוי"כ ויקרא י"ד, כב. ילק"ש תורה תקסג.

גרסות

- כותב נכסיו** ובכתי"מ: **כותב כל נכסיו**.
- והאיכא אשם** בכתי"מ: **והאיכא אשם בשקרב אשמו**.
- כשקרב יש** בכתי"מ: **בשקרב**.
- דאמר אשם** בדפוי"י ובכתי"מ: **האמר אשם**.
- לא מצוי** בכתי"מ: **לא ויש בכתי"מ: ולא מצוי**.
- חטאת בדלות** בכתי"מ ובכתי"מ: **חטאת העוף בדלות**.

באיסור המחזיר גרושתו אמרה תורה "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה לו לאשה אחרי אשר הוטמאה כי תועבה היא לפני ה' (דברים כד, ד), ומדייקים מלשון הכתוב "כי תועבה היא", שדווקא היא האשה הגרושה שנישאה שוב לבעלה הראשון תועבה, ואולם אין בניה הנולדים מנישואין אלה תועבין. ולפיכך הבת הנולדת מנישואין אלה, מותרת להינשא לכהן. והדבר השלישי ששאלו, שני מצורעין מביאים שלוש בהמות לקרבנותיהם: חטאת, אשם ועולה) שנתערבו קרבנותיהן שהובאו לכפרתם זה בזה, וקרב קרבנו (קרבן החטאת) של אחד מהן, ואין אנו יודעים קרבנו של מי היה זה, ולאחר מכן מת אחד מהן (מהמצורעים הללו), השני (המצורע החי) מה תקנה תהא עליו שיוכל לאכול בקדשים. שכן אילו לא מת אחד מהם – היה כל אחד מהם מקריב קרבן אחד לשם מי שהוא בעליו, וכיון שמת אחד – אי אפשר לו למצורע החי להקריב את קרבן החטאת שלפניו, שהרי יתכן שהוא קרבנו של חברו המת, והחטאת שמתו בעליה מומתת. ואף קרבן חטאת אחר אינו יכול להביא, שהרי יתכן שאותו קרבן שקרב היה שלו, ומאחר שכבר קרב קרבן חטאתו, אינו יכול לשוב ולהביא קרבן שני לחטאת. אמר להן ר' יהושע לאנשי אלכסנדריה בתשובה: תקנתו היא שהריהו כותב בשטר מתנה שנתן הוא את כל נכסיו לאנשים אחרים (שסומך הוא עליהם, שישוכו ויתנו לו אותם במתנה לאחר מכן) – והוי [והריהו] מעתה נקרא עני, ודינו של המצורע העני שהריהו מביא את חטאתו ואת עולתו מן העופות, והריהו איפוא מביא חטאת העוף, הבא על הספק. ותוהים על פתרון זה: והאיכא [והרי יש] גם קרבן אשם שהמצורע מביא לכפרתו, ואולם האשם בא רק מן הבהמה, ואינו בא על הספק, ומה יעשה המצורע החי בהקרבת אשמו? אמר שמואל: תקנה זו שהציע ר' יהושע אמורה רק כשקרב כבר אשמו של המצורע החי (לפני שהתערבו קרבנותיו בקרבנות המצורע שמת). אמר רב ששת בתמיהה על הסברו זה של שמואל: גברא רבה [אדם גדול] כשמואל לימא כי האי מילתא [יאמר כדבר הזה]? שהרי כשיטתו של מאן [מי] אמר שמואל את דבריו, אי [אם] כשיטת ר' יהודה שאמר כי הקרבת האשם קבעה את דרך כפרתו של המצורע. שמואל שהיה עשיר בשעה שהקריב את אשמו – נקבעה בכך כפרתו כשל מצורע עשיר, ומעתה אף אם ייעשה עני, חייב עדיין להביא שתי בהמות לחטאתו ולעולתו. וכיון שכבר קבעה לה אשם בעשירות – שוב הוא לא מצוי מייתי [אינו יכול להביא] את קרבן החטאת בדלות כדינו של מצורע עני (המביא חטאתו ועולתו מן העוף). דתנן [שכן שינוי במשנה]: מצורע עני שהביא אחד מקרבנותיו כקרבן עני, ולאחר מכן העשיר, או במקרה הפוך, שהיה מצורע עשיר והביא אחד מקרבנותיו, ולאחר מכן העני –

היא תועבה – נמחזיר גרושתו כמיב (דברים כד) "כי תועבה היא". השני מה תהא עליו – היאך יטהר לקדשים? שאלו היה מזורע מצירו חי, אף על פי שנתערבו קרבנותיהם – זה יקרב לשם מי הוא, וזה יקרב לשם מי שהוא. או אם מת האחד, והיו שני הקרבנות צפנינו – היו הקרבנות ממיס, וזה מקריב קרבן אחר. אבל עכשיו אינו יכול להקריב את זה – שמה של מת הוא, והיו חטאת שמתו צעליה. וקרבן אחר נמי אינו יכול להביא – שמה אותו שקרב היה שלו, ונפטרה, ונמנע מביא חולין לעזרה. ואינו יכול להסתות צנדבה – שאין חטאת צאה נדבה. ואפילו לרבי שמעון דאמר לקמן: אשם קרב מספק על הנאי "אש הוא חייב אשם, הרי זה לאשם. ואם לאו, הרי זה שלמי נדבה" – הני מילי אשם שמתן דמו דומה לשלמים. אבל חטאת, שאין מתן דמה דומה לשלמים, אינו יכול להסתות ולומר "אש קרבה חטאתי, הרי חטאת זו שלמי נדבה", דמתן דמה היכי ליעציד? ליעציד ארצנה מתנות ולמעלה מחוט הסיקרא – שמה שלמי נדבה יניחו, ואם שתי מתנות ולמעלה מחוט הסיקרא – שמה חטאת הוא. והוי ליה עני – וראוי להביא צללות. וחטאת העוף צאה נספק, ואין שם משום מציא חולין בעזרה. והא איכא אשם – ששה צעשיר ועני, והיאך הוא מביא אשם מספק דלמא מייתי חולין בעזרה? אמר שמואל – הך תקנתא דרבי יהושע, כשהביא את אשמו קודם מיתת מצירו. אבל אם לא קרב – אין לו תקנה. אי כרבי יהודה – דאמר: אין אשם צא על הנאי, ומשום הכי ליכא תקנתא צאשם. הא אמר אשם קבע קרב את אשמו, לית ליה תקנתא צאשם. דאשם שהביא צעשירות קבע את שאר קרבנותיו צעשירות, ואין יכול להביא את חטאתו עני. מצורע שהביא – אחד מקרבנותיו. והעשיר – עד שלא הספיק להביא את כולו, או עשיר והעני.

תוספות

היא תועבה ואין בניה תועבין – ואם תאמר: מה צריך, והא פרכין אקל וחומר דאלמנה לכהן גדול "מה לאלמנה לכהן גדול, שכן היא עצמה מתחללת?" וליכא למימר, דלאו פירכא גמורה היא – דהא על ידי הך פירכא הדר ביה בפרק "החולץ" (יבמות מד, א) מהא דקאמר "הכל מודים במחזיר גרושתו שהולד פגום, מקל וחומר דאלמנה לכהן גדול", ואומר "אלא אי איתמר הכי איתמר!" ועוד קשה: דברפרק קמא דיבמות (יד, ב) קאמר רבי יוחנן בן נורי: כיצד נעשה כדברי בית הלל שמתירין את הצרות לשוק בלא חליצה ויבום, הולד פגום לדברי בית שמאי. ומנלן דהוי פגום? אי מקל וחומר דאלמנה לכהן גדול – איכא למיפרך כי הכא: ויש לומר אהך קושיא בתרייתא: דנפקא לן הולד פגום בצרות לשוק מ"היא תועבה ואין בניה תועבין" – מכלל דבעלמא, אפילו בניה תועבין. מיהו בשמעתא ליכא למימר דמשום הכי נקט האי קרא אף על גב דלא צריך, משום דאשמועינן דאיצטריך ליה רבי יהושע למדרש בעלמא, כגון ביבמה לשוק דבניה תועבין. דבשמעתין דיבמות אית ליה לרבי יהושע דהולד של צרות כשר לשוק, דקאמר: בני צרות אני מעיד לכם ויש לומר: אי לאו מיעוט ד"היא", הוה מפקינן דולד פגום משום דטומאה כתיב בה כעריות. ואפילו למאן דאמר דלא קאי טומאה אלא אסוטה, דכיון דאיפקר איפקר – מכל מקום לשון "תועבה" הוה אמינא דקאי נמי אבנים, אי לאו "היא". אי נמי: הא דמייתי הכא קרא ד"היא תועבה" – היינו משום דלא נילף מאלמנה לכהן גדול ומעבד ונכרי דתתחלל כרבי יהודה דברפרק בתרא דקדושין (פח, א).

ומת אחד מהן – תימה: למאי דסלקא דעתיה, דלא קרב אשמו, וכדבעי רב ששת לאוקומי, בלא מת נמי היינו יכולין לשאול היאך יקרב השני, הלא אינם יודעין מי נפטר כבר מקרבן ולמי יעשו מתן בהונות מדם האשם שלא קרב? ויש לומר: יכולין לעשות לשניהם, ואי משום סמיכה – יקריבו בלא סמיכה, משום תקוני גברא.

ומביא חטאת העוף הבא על הספק – וקשה: דבגיטין פרק "כל הגט" (כח, ב) גבי "השולח חטאתו ממדינת היס", ואוקמיה רב פפא בחטאת העוף, היכי קאמר בתר הכי "וצריכי כו' אבל חטאת העוף, מספקא לא לייתי חולין לעזרה", והא אמרינן בשמעתין דבא על הספק! ויש לומר: דהכא כשהמצורע לפנינו – משום תקוני גברא מקריבין אותו אספקא, הואיל ואינו יכול לתקן בענין אחר. אבל התם שהבעלים במדינת היס, אם היה מת – אין לו דין חטאת להיות קרב, ואז לא יקריבוהו מספק.

דתנן מצורע שהביא קרבן עני וכי' – "דתנן" גרסינן, ואף על גב דדברי רבי אליעזר אינן שנויין במשנה – לא חש להאריך ולומר "תינא" על דבריו, עייני

לקרבן חטאת, ומנחה ולוג שמן. ואם היה עני – צריך להביא כבש לקרבן אשם, ובמקום כבש לעולה וכבשה לחטאת הריהו מביא שני תורים או שני בני יונה. וסדר הבאת הקרבנות הוא: אשם תחילה, ולאחר מכן חטאת ועולה.

אורח ההלכה

שני מצורעין שנתערבו קרבנותיהן זה בזה וכי' שני מצורעים שנתערבו קרבנותיהם ונורק דם אחת משתי החטאות שלהם ואחר כך מת אחד מן המצורעים, כיון שאין המצורע החי יכול להביא חטאת בהמה, מחשש שמואז שנורק דמה חטאתו היא ואין מביאים חטאת בהמה על הספק, וגם להביא חטאת העוף אינו יכול, שכן עשיר שהביא קרבן עני לא יצא, כיצד יעשה? יכתוב כל נכסיו לאחר, ונמצא עני, ויביא חטאת העוף מספק ולא תאכל. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות מחוסרי כפרה פ"ה הי"י. וראה כ"מ ולח"מ). **מצורע שהביא קרבן עני והעשיר או עשיר והעני** מצורע שהביא קרבן עני והעשיר, או עשיר והעני קודם שיקריב קרבנותיו – הכל הולך אחר האשם. שאם היה בשעת שחיטת האשם עשיר – יביא קרבן עשיר, ואם היה עני – יביא קרבן עני. כר' יהודה. (רמב"ם שם הי"ט).

עיונים

היא תועבה ואין בניה תועבין תהו ראשונים מדוע אנו נצרכים לדרשה מיוחדת שאין הנולדים מנישואיה של הגרושה לבעלה הראשון (ולאחר שנישאה לאחר) נפסלים בכך, ולכן האפשרות לומר שתהא זו אסורה להינשא לכהן, הריהו משום שנלמד כן מקל וחומר (מאלמנה לכהן גדול). ואולם משנפרך קל וחומר זה, מעתה אין מקום לומר שתהא הבת הנולדת מנישואין אלה אסורה להינשא לכהן. ואין אנו צריכים איפוא לדרשה מיוחדת! והשיבו שאלמלא דרשה זו, היה מקום לומר שתהיה הבת הנולדת מנישואין אלה אסורה להינשא לכהן. שכן התורה מכנה את נישואי אשה גרושה בלשון "טומאה" (לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה לו לאשה אחרי אשר הוטמאה). ולשון "טומאה" באה אצל איטורי עריות (ויקרא יח, כד, ובמקומות אחרים). ואפשר היה לומר כי אף הנולדת מנישואיה של המשולחת יהא דינה כדין הנולדת מאיטורי עריות, שאסורה להינשא לכהן. לכך נצרכים אנו לדרשת הכתוב ללמדנו שאין כך דינה (תוס'). **מצורע שהביא קרבן** משירפא המצורע מצרעתו עליו להביא שתי ציפורים, שעל דין נעשה השלב הראשון בטהרתו. ולאחר מכן מותר לו להתגלח, ולהיכנס למחנה ישראל. שבעה ימים לאחר מכן עליו להביא שני כבשים, אחד לאשם ואחד לעולה, וכן כבשה

שתהא שחיטתו בצפון העזרה, כדין האשם, וטעון מתנת (נתינה) מדמו על בהונות המיטהר ועל אוזנו (יעוין ויקרא יד, יד), וסמיכה על ראש הקרבן, והבאת נסכים עם הקרבן, ותנופה (הנפה) של חזה ושוק כדין השלמים, ואולם דינו כדין האשם לענין שהריהו נאכל לזכרי כהונה למשך יום ולילה, ולא לשני ימים ולילה כדין השלמים.

שְׁחִיטָתוֹ בַּצְפוֹן, וְטֵעוֹן מִתַּנַּת בְּהוֹנוֹת, וְסִמִּיכָה, וְנִסְכִּים, וְתִנוּפָה, וְחֶזֶה וְשׁוֹק, וְנֶאֱכַל לְזָכְרֵי כְּהוֹנֵה לְיוֹם וְלַיְלָה. וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֻקִּים לְרַבִּי שְׁמַעוֹן, מִפְּנֵי שֶׁבִכְךָ הָיְהוּ נִמְצָא שְׁמִיכֵי קֹדְשִׁים לְבֵית הַפְּסוּל. שְׁהָרִי אֶפְשֶׁר שֶׁקֶרְבַּן זֶה הוּא אֲמָנָם שְׁלָמִים, הַנֶּאֱכָלִים לְשָׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה. וְעַתָּה שְׁנוּהָגִים בְּקֶרְבֶּן זֶה כִּסְפֵק שְׁלָמִים סִפֵּק אֲשֶׁם, וְאִין אוֹכְלִים אוֹתוֹ אֲלֵא לְיוֹם וְלַיְלָה אֶחָד בְּלִבְד (כְּדִין הָאֲשֶׁם וְלֹא כְּדִין הַשְּׁלָמִים), נִמְצָא שֶׁקֶרְבַּן שְׁלֹא נֶאֱכַל בְּאוֹתוֹ יוֹם וְלַיְלָה, מִוּבַל לְשִׁרְפָה כְּקֹדְשִׁים שְׁנַפְסְלוּ ("בית הפסול"). הִי אִיפּוֹא, שְׁאִין לְהַעֲמִיד אֶת הַסְּבִירָה שֶׁמִּשְׁמַל שְׁמִיטָה ר' שְׁמַעוֹן! וּמִתְרַצִּים: אִין זֶה קוּשִׁיָּה, שֶׁכֵּן אֶפְשֶׁר לִוְמַר כִּי שְׁמוּאֵל סָבַר לֵה [הִרְיָהוּ סִבּוֹר] כְּשִׁיטַת ר' שְׁמַעוֹן בְּחֻדָּא [בְּדַבְרֵי אַחַד]. וְלַעֲנִין

זה שאין האשם קובע, ופליג עליה **בחדא** [והריהו חולק עליו בדבר אַחַד]. לענין ההתנאה בקרבן.

א ועוד שאלו חכמי אלכסנדריה את ר' יהושע בן חנניה **שלשה דברים בדברי אגדה**. האחד, **כתוב אחד אומר** בהנהגת הקדוש ברוך הוא **"כי לא אחפוץ במות המת"** (יחזקאל יח, לב), ואילו **כתוב אחד** אודות בני עלי אשר לא שמעו לתוכחת אביהם **אומר "כי חפץ ה' להמיתם"** (שמואל א ב, כה)! השיב להם ר' יהושע: אין זו סתירה, שכן **כאן** בכתוב האומר שאין ה' חפץ במות המת – מדובר בחוטאים **העושים תשובה**, ואילו **כאן** בכתוב האומר שחפץ ה' במותם – מדובר בחוטאים **שאינן עושים תשובה**. ועוד שאלו חכמי אלכסנדריה את ר' יהושע: **כתוב אחד אומר** בהנהגת הקדוש ברוך הוא **"כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים** ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים **ולא יקח שוחד"** (דברים י, יז), ואילו **כתוב אחד הנאמר** בברכת כהנים לבני ישראל **אומר "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום"** (במדבר ו, כו)!

אז, ספק. ומגלח ראשו וזקנו וגבות עיניו, כדרך שהמצורעים מגלחים" – וזו היא תגלחת שניה של מצורע, הראויה להיות בסוף שבעת ימי ספירות מתגלחת ראשונה, אלא שאינו יכול לעשות עד עכשיו מפני ספק נזירות שעליו, שגילוח ספק מצורע אינו דוחה איסור גילוח נזיר, כדפירשנו. "רבי שמעון אומר: למחר מביא אשמו" כו', כדין מצורע בשמיני שלו, והוא יום ששים ואחד. "ומתנה עליו כו', ואוכל בקדשים מיד" – היינו, אוכל בקדשים אחר ששים יום דקתני לעיל, ומוכח בהדיא שיום הששים ואחד בשמיני שלו, ומוכח נמי ד"למחרת" זהו למחרת של ששים ואחד, והוא במקום יום שמיני לתגלחתו, כדפירשית.

וסמיכה ונסכין – פירש בקונטרס: דבאשם ליכא סמיכה, כדאמרינן במנחות פרק "שתי מדות" (צב,א). ולא עיין בה, דתנן: כל קרבנות היחיד טעונין סמיכה, חוץ מבכור ומעשר ופסח. ואילו אשם, לא מפיק. ובפרק "כל הפסולין" (זבחים לג,א) פליגי אי סמיכת אשם מצורע דאורייתא או לא, ומיהו לכולי עלמא סמיכה בעי. ובפרק בתרא דנגעים (משנה ח) תנן: בא לו [אצל] אשם, סומך שתי ידיו עליו. והא דקאמר הכא "ואותו אשם טעון סמיכה" – היינו, באקופי ידא, למאן דאמר סמיכת אשם מצורע לאו דאורייתא. ומשום דסמיכתו חלוקה משאר אשמות, קאמר הכי. וכן נסכים נמי לא קתני משום ספקא דשלמים, דהא תנן (מנחות צב, ב) דכל חטאת ואשם אין טעונין נסכים, אלא שחטאתו ואשמו של מצורע טעונים נסכים, אלא משום דחלוקה משאר אשמות קא חשיב לכל הנהו מילי דחלוק מנייניהו.

כתוב אחד אומר ישא ה' פניו אליך – לפי הפשט לא משמע שהקדוש ברוך הוא נושא את פניהם, דלא כתיב "ישא ה' פניך", ומשמע שיפנה אליך להשלים לך שלום. ובספרי נמי דריש: שיסיר הקדוש ברוך הוא פנים של זעם. מיהו התלמוד חשיב ליה כאילו כתיב "פניך". וטפי הוה ליה להתלמוד לאקשווי מ"הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה" דלוט (בראשית יט) ומן "וישא ה' פני איוב" (איוב מב).

עיונים

שחיטתו בצפון עיקר הדין שקדשי הקדשים נשחטים בצפון מפורש בכתוב בקרבן העולה "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'" (ויקרא א, יא), ומשם נלמד דין זה לשאר קדשי הקדשים. אכן נחלקו תנאים (בבבאים כ,א) בשאלה איזה חלק מן העזרה שבמקדש הוא הנקרא "צפון" לענין זה: האם הכוונה היא לכל צפון העזרה, או לחלק מוגדר ממנו בלבד. שהרי מלבד התנאי האמור שיהא מקום השחיטה בצפון, עור נאמר במקום השחיטה שהריהו "על ירך המזבח" וכן שהריהו "לפני ה'".

יש המצמצמים את מקום השחיטה ואומרים כי רק חלק העזרה שהוא כנגד צידו הצפוני של המזבח, ועד לקיר העזרה הצפוני, הוא בלבד נקרא "צפון". ויש המרחיבים את תחום מקום השחיטה מערבה למזבח (בין האולם ולמזבח) או גם מורחה לו (מקום עזרת הכהנים ועזרת ישראל). אבל לכל הדעות, חלק העזרה שמעבר לקיר האולם, כיון שיש בתלים המבדילים בינו לבין המזבח, אינו נחשב "ירך המזבח".

וטעון מתנת בהונות מכלל סדר טהרת המצורע ביום השמיני, שלאחר שגילח כל שער ראשו וטבל ביום השביעי, נותן הכהן מדם האשם על בודן ידו הימנית ועל בודן רגלו הימנית. וכן נותן הכהן מלוג השמן (לאחר הזאת שבע פעמים) על בודן ידו הימנית ועל בודן רגלו הימנית, וכן נותן הכהן מן הדם ומן השמן על תנוך אוזנו הימנית.

וסמיכה שיטות שונות נאמרו בדין הסמיכה באשם מצורע (זבחים לג,א). יש סבורים כי אשם מצורע אינו טעון סמיכה מן התורה. ולשיטה זו הצורכה הסמיכה כאן רק משום הספק שמא כבש שלמים הוא. ומכל מקום משום שהמצורע טמא, ואינו יכול להכניס את גופו לעזרה ולסמוך כראוי בכל כוחו, הריהו רק נוגע בידו בקרבן, כדי לקיים בו דין סמיכה ("הקפת ידיים", תוס' כאן, ובזבחים ע"ב, ובמנחות ק"ב). ואף שהשלמים צריכים סמיכה גמורה, מכל מקום משום תיקוני גבאי (יעוין ב"עיונים" בעמ' הקודם) התיירו שתיעשה הסמיכה באופן זה.

הקשו אחרונים: והלא כיון שספק הוא אם הקרבן הינו אשם או שלמים – יעשה סמיכה גמורה בכל כוחו, שמא שלמים הוא הקרבן, ולא ייחשב הדבר כעושה עבודה בקדשים, שהרי לא עשה את הסמיכה לצורכו, אלא משום הספק שמא שלמים הוא זה (נתיהיק). אכן לשיטה הסבורה כי אשם מצורע טעון סמיכה מן התורה, בין שקרבן זה הוא אשם מצורע, ובין שהוא שלמים, הריהו טעון סמיכה. ולשיטה זה "בחינם הזכיר סמיכה", תוס' מנחות שם, ובזבחים שם.

ונסכים כתבו ראשונים כי לא היה צריך ר' שמעון להשמיענו שמביא עם הקרבן נסכים,

שחיטתו בצפון ומתן בהונות וליום ולילה – כחומר אשם, ומנופה וסמיכה וזוהו ושוק – כחומר שלמים, דבאשם ליכא סמיכה, כדאמרינן במנחות נפרק "שתי מדות" – לבית הפסול – דלמא לא מנורע הוא, והוי שלמים, וממעט זמן אכילתן – ששורף את הנותר ליום ולילה, והיה לו לאוכלו בשני ימים. כוותיה בחדא – דבאשם לא קנע. ופליג עליה בחדא – שאין אשם נא על תנאי.

תוספות

עד תגלחת שניה שיעשה, כשיטהר בודאי מן הצרעת. או שמא לא יביא אשמו כלל, כיון שאינו אלא ספק טמא, ואין צריך לו להביא להכשירו שום דבר, ומה שמביא חטאתו ביום תגלחתו – היינו כרבי עקיבא, דאמר במסכת נזיר שאם גלח בשמיני – מביא קרבנותיו בו ביום. והכא זהו כמו גילוח בשמיני, ששהא אותו מפני נזירות טהרה. "ומתנה על חטאתו: אם טמא אני – חטאתי זו חובתי לנזירות טומאה, ועולה נדבה" – פירוש: עולת בהמה שהיא ספק משום נזירות טומאה. "ואם טהור אני – עולה זו חובתי, וחטאת מספק. ומגלח ראשו וזקנו וגבות עיניו, כדרך שהמצורעים מגלחים". ואחר גילוח זה כתוב בתוספתא (פרק ששי): מביא עולת בהמה כו'. ונראה שחסר כאן "ויסופר שלשים יום" – פירוש: לימי נזירות טהרה, וספק נזירות טהרה הוא מונה. ואינו יכול לגלח לצרעתו תגלחת שניה, הראויה להיות לסוף שמונה ימים של ראשונה, עד שירוק עליו מן הדמים, ושמא נזיר טהור הוא, וטוב לו להביא עולה מספק מחטאת ושלמים, כדפירשתי לעיל. לפיכך ישא החטאת והשלמים עד סוף נזירות טהרה, שיהא אחר טהרת צרעתו בודאי. "ומתנה על העולה שהוא מביא עכשיו, ואומר: אם טמא אני" – פירוש: אם טמא הייתי בתגלחת ראשונה, "העולה ראשונה היא נדבה, וחטאת העוף חובה, וזו תהא חובה. ואם טהור אני – עולה ראשונה היא חובה, וזו נדבה" – כי תגלחת זו של עכשיו אינה כלום, שאינה צריכה לא לנזירות ולא לצרעת. כי אם הראשונה היתה של נזירות טהרה, אם כן לא היה מצורע, שמי צרעתו אינן עולין לימי נזירות, כדאמרינן בפרק "מי שאמר הריני נזיר מגלח" (נזיר יז, ב), וכן בפרק "שני נזירים" (שם ס, ב). "וחטאת העוף שהבאתי

אז, ספק. ומגלח ראשו וזקנו וגבות עיניו, כדרך שהמצורעים מגלחים" – וזו היא תגלחת שניה של מצורע, הראויה להיות בסוף שבעת ימי ספירות מתגלחת ראשונה, אלא שאינו יכול לעשות עד עכשיו מפני ספק נזירות שעליו, שגילוח ספק מצורע אינו דוחה איסור גילוח נזיר, כדפירשנו. "רבי שמעון אומר: למחר מביא אשמו" כו', כדין מצורע בשמיני שלו, והוא יום ששים ואחד. "ומתנה עליו כו', ואוכל בקדשים מיד" – היינו, אוכל בקדשים אחר ששים יום דקתני לעיל, ומוכח בהדיא שיום הששים ואחד בשמיני שלו, ומוכח נמי ד"למחרת" זהו למחרת של ששים ואחד, והוא במקום יום שמיני לתגלחתו, כדפירשית.

וסמיכה ונסכין – פירש בקונטרס: דבאשם ליכא סמיכה, כדאמרינן במנחות פרק "שתי מדות" (צב,א). ולא עיין בה, דתנן: כל קרבנות היחיד טעונין סמיכה, חוץ מבכור ומעשר ופסח. ואילו אשם, לא מפיק. ובפרק "כל הפסולין" (זבחים לג,א) פליגי אי סמיכת אשם מצורע דאורייתא או לא, ומיהו לכולי עלמא סמיכה בעי. ובפרק בתרא דנגעים (משנה ח) תנן: בא לו [אצל] אשם, סומך שתי ידיו עליו. והא דקאמר הכא "ואותו אשם טעון סמיכה" – היינו, באקופי ידא, למאן דאמר סמיכת אשם מצורע לאו דאורייתא. ומשום דסמיכתו חלוקה משאר אשמות, קאמר הכי. וכן נסכים נמי לא קתני משום ספקא דשלמים, דהא תנן (מנחות צב, ב) דכל חטאת ואשם אין טעונין נסכים, אלא שחטאתו ואשמו של מצורע טעונים נסכים, אלא משום דחלוקה משאר אשמות קא חשיב לכל הנהו מילי דחלוק מנייניהו.

כתוב אחד אומר ישא ה' פניו אליך – לפי הפשט לא משמע שהקדוש ברוך הוא נושא את פניהם, דלא כתיב "ישא ה' פניך", ומשמע שיפנה אליך להשלים לך שלום. ובספרי נמי דריש: שיסיר הקדוש ברוך הוא פנים של זעם. מיהו התלמוד חשיב ליה כאילו כתיב "פניך". וטפי הוה ליה להתלמוד לאקשווי מ"הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה" דלוט (בראשית יט) ומן "וישא ה' פני איוב" (איוב מב).

מסורת הש"ס

- א. (המחלוקת) פסחים יג,ב. צח,ב. ביצה יט,ב. זבחים עה,ב. זבחים עו,א. בכורות ס,ב. סא,א. ירושלמי נזיר פי"ח ה"ב. תוספתא פסחים פי"ט י. נזיר פי"א א. זבחים פי"ח ד. תני"כ ויקרא ז, א. ילק"ש ירושלמי שביעית תורה תצא. עיין ירושלמי שביעית פי"ח ה"ז. מע"ש פי"ג ה"ב. פסחים פי"ח ה"ז.
- ב. עיין תנחומא צו ז. מדרש שמואל ז. ילק"ש נ"ך צ.
- ג. ר"ה יז,ב. ילק"ש נ"ך צ.

גרסות

- שחיטתו יש בכתיב**: **שחיטה**. **מתנת** בכתי"מ ובכתי"י: **מתן**. **ותנופה** בכתי"מ: **ותנופת**. **וזזה** בכתי"מ ובכתי"י: **זזה**. **שמואל** בכתי"מ: **ושמואל**. **וכתוב...** ו**כתוב** בכתי"מ: **וכתיב... וכתוב**.

החיים

שחיטתו בצפון על מקום שחיטתם של קדשי הקדשים, יעוין ב"עיונים".



בית המקדש והעזרה

בן השונמית — שהמיה אלישע, מהו שיטמא לאחר שהמיהו, מי חסון כמת? נחכם להן — נמישז דנכר. לאוהביו משגר ממה שלפניו — כך חכמה, שהיא לאוהביו של מקום, נתנה להם מפיו, ולא מאולר אחר. מאי קמשמע לן — למה ליה למימר להו "ירצה צינינה", הואיל ונחממס הדנר תלוי?

תוספות

כאן קודם גזר דין וכו' — תימה: דבפרק "מי שמתו" (ברכות כב, ב) קאמר: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים", מפני מה אתה נושא פנים לישראל? אמר להם: לא אשא פנים לישראל! אני אמרתי "וואכלת ושבעתי", והם מדקדקים עד כביצה. משמע שמחלק בין גוים לישראל, ואמאי לא משני כי הכא, או הכא כהתם? ויש לומר: דלעולם שינויא דהכא עיקר, וקרא דאמר "לא ישא פנים" מיירי בין בישראל בין בגוים. בגוים — אפילו קודם גזר דין, שזהו קו המשפט, ולישראל — לאחר גזר דין. אבל הוא נכנס להם לישראל לפני משורת הדין, ונושא להם פנים קודם גזר דין כדמשמע הכא מקרא ד"ישא ה' פניו אליך". ומלאכי השרת אמרו לפני הקדוש ברוך הוא: למה נכנסת לישראל לפני משורת הדין יותר מלגוים, לישא להם פנים קודם גזר דין? והשיב: לא אשא להם פנים! וכו'.

כאן בעושה תשובה וכו' — בספרי משני אהך קושיא: כאן קודם גזר דין, כו'. ותימה: דבראש השנה פרק קמא (ז, ב) אמר: גדולה תשובה שמקרת גזר דינו של אדם, שנאמר "ושב ורפא לו", מיתבי: השב בינתיים — מוחלין לו, לא שב בינתיים" — פירוש: קודם גזר דין, "אפילו הביא כל אילי נביות — אין מוחלין לו!" ומשני: "לא קשיא, הא — ביחיד, הא — בצבור". אלמא, ביחיד אין תשובה מקרת גזר דין של אדם, ובשמעתין משמע דמועלת תשובה אפילו ביחיד, דומיא דבני עלי, ואפילו לאחר גזר דין. דאילו קודם גזר דין, פשיטא דהקדוש ברוך הוא מקבל תשובה. ועוד:

ד"להמיתם" משמע לאחר גזר דין? ויש לומר: דסוגיא דשמעתין, כרבי יצחק, דאמר: יפה צעקה, בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין.

ואין נציב מלח מטמא — משמע: אבל אי לא הוה נציב מלח — מטמא, אפילו לרבי שמעון נמי איכא למימר דמטמא אפילו באהל. וכן נמי ציון מערתא דרבי נבנא, בפרק "חזקת הבתים" (בבא בתרא נח, א) אתי נמי כרבי שמעון, דאחר מתן תורה דאיכרו ישראל "אדם", איכא לפלוגי. אבל קודם מתן תורה, אין חילוק. והרב רבי משה מפונטיוז"א פירש: דבזויר פרק "כהן גדול" (נד, א) מרבי מ"א או בקבר" קברי מתים שלפני הדבור. אלמא, קודם מתן תורה מטמא, אף על גב דלא איקרו "אדם"! ואי אפשר לומר כך, דהך סוגיא ד"כהן גדול" לא אתיא אלא כרבי שמעון, דממעט להו מ"אדם". ועוד: "או בקבר" גבי מגע כתיב, ואחר מתן תורה מטמאין קברי גוים במגע, ולא אימעוט לרבי שמעון אלא מאהל. והכי מסיק בפרק "הבא על יבמתו" (יבמות סא, א)! ונראה לפרש: ד"לפני הדבור" — היינו, קודם שנאמר פרשת אהל. דהיינו, קודם שהוקם המשכן. כדאיתא בגיטין פרק "הניזקין" (ס, א): שמונה פרשיות נאמרו ביום הקמת המשכן, וחשיב פרשת פרה ופרשת טמאין. דסלקא דעתך "כי ימות באהל" מכאן ולהבא כתיב, ולהכי איצטרך "או בקבר", וקאי ריבויא א"כי ימות", ולא א"אדם". וכי האי גוונא איכא בפרק בתרא דהוריות (י, א): "כי יהיה" — פרט שלפני הדבור, דגבי זיבה.

מתים לעתיד לבא צריכים הזאה — ואם תאמר: אמאי לא בעי הך בעיא על בן השונמית, דאיירי ביה? ויש לומר: שמא משום דכתיב קרא לעתיד לבא (יחזקאל לו) "וזרקתי עליכם מים טהורים", ומספקא ליה אי הך זריקה הוא שלישי ושביעי, אי לא. אבל בן השונמית, פשיטא ליה דלא בעי הזאה.

העושר היא בתפילה מלפני ה', מאי קא משמע לן [מה הוא. ר' יהושע, בסחורה ולשאת ולתת באמונה? ומשיבים: ללמדנו, דהא [שזו, תפילה] בלא הא [זו, שיריבה בסחורה וישא ויתן באמונה]. לא סגיא [אינה מספיקה]. שנצרך המבקש עושר לזה ולזה. ועוד שאלו אנשי אלכסנדריה את ר' יהושע: מה

עיונים

כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין כתבו אחרונים כי כמו כן יכול היה להשיב להם, כי הכתוב האומר שאין נשיאת פנים לפני ה' אמור בעניינו של היחיד, ואילו הכתוב האומר שיש נשיאת פנים לפני ה' אמור בכלל ישראל. שכן מוצאים אנו הבחנה זו בהנהגת ה' עם היחיד מישראל ועם כלל ישראל במסכת ראש השנה (יז, א) לענין גזר דין (מהרש"ק). **שלשה דברי בורות** נחלקו המפרשים בפירוש הביטוי "דברי בורות", יש שכתבו כי הכוונה לדברי שטות (רש"י לעיל סט, ב), ויש שכתבו שהכוונה היא לדברים שענינם חכמת היצירה (מהרש"א), ועוד כתבו כי הכוונה היא לדברים הנוגעים לעניני המתים, והרי אלה הם שוכני

— **כָּאן** — **קוֹדֵם גְּזֵר דִּין, כָּאן** — **לְאַחַר גְּזֵר דִּין. כְּתוּב אֶחָד אֹמֵר "כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן", וְכְתוּב אֶחָד אֹמֵר "כִּי עַל אֲפִי וְעַל חֲמַתִּי הִיִּתָּה הָעִיר הַזֹּאת לְמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנוּ אוֹתָהּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה!" — כָּאן — קוֹדֵם שְׁנֵשָׂא שְׁלֵמָה אֶת בֵּית פְּרָעָה, כָּאן — לְאַחַר שְׁנֵשָׂא שְׁלֵמָה אֶת בֵּית פְּרָעָה.**

ב שְׁלֵשָׁה דְבָרֵי בּוֹרוֹת: אֲשֶׁתּוֹ שֶׁל לוֹט מֵהוּ שְׁתַּטְמָא? אָמַר לָהֶם: מֵת מְטֵמָא, וְאִין נָצִיב מְלַח מְטֵמָא. בֶּן שׁוֹנְמִית מֵהוּ שְׁיֵטְמָא? אָמַר לָהֶן: מֵת מְטֵמָא, וְאִין חֵי מְטֵמָא. מֵתִים לְעֵתִיד לְבָא, צָרִיכִין הַזָּאֵה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, אוֹ אִין צָרִיכִין? אָמַר לָהֶן: לְכַשְׁיָחִיו, נַחֲפִם לָהֶן. אֵיכָא דְאָמְרִי: לְכַשְׁיָבֵא מִשָּׁה רַבִּינוּ עֲמֵהֶם.

ג יְשֻׁלְשָׁה דְבָרֵי דְרַף אַרְץ: מַה יַעֲשֶׂה אָדָם וַיַּחֲפִם? אָמַר לָהֶן: יִרְבֵּה בִישִׁיבָה, וַיִּמְעַט בְּסַחֲוֵרָה. אָמְרוּ: הֲרִבָּה עֲשׂוּ כֵן, וְלֹא הוֹעִיל לָהֶם! אֲלָא: יִבְקְשׂוּ רַחֲמִים מִמִּי שֶׁהַחֲכֵמָה שָׁלוּ, שְׁנַאֲמַר "כִּי ה' יִתֵּן חֲכֵמָה מִפִּיו דַּעַת וְתַבּוּנָה". תַּנִּי רַבִּי חֵיִיא: מִשָּׁל לְמַלְךְ בְּשׂוֹר וְדָם שְׁעֵשָׂה סְעוּדָה לְעַבְדָּיו, וּמִשְׁגֵּר לְאוֹהֲבָיו מִמָּה שְׁלִפְנָיו. מַאי קָא מְשַׁמַּע לָן? דְּהָא בְּלֹא הָא, לֹא סָגִיא. מַה יַעֲשֶׂה אָדָם וַיִּתְעַשֵּׂר? אָמַר לָהֶן: יִרְבֵּה בְּסַחֲוֵרָה, וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן בְּאֵמוּנָה. אָמְרוּ לוֹ: הֲרִבָּה עֲשׂוּ כֵן וְלֹא הוֹעִילוּ! אֲלָא: יִבְקְשׂוּ רַחֲמִים מִמִּי שֶׁהָעוֹשֵׁר שָׁלוּ. שְׁנַאֲמַר "לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב". מַאי קָא מְשַׁמַּע לָן? דְּהָא בְּלֹא הָא לֹא סָגִיא, מַה יַעֲשֶׂה אָדָם וַיִּהְיֶה לוֹ בָּנִים זְכָרִים? אָמַר לָהֶם: יִשָּׂא אִשָּׁה הַהוֹגֵגֶת לוֹ,

השיב להם ר' יהושע: אין זו סתירה, שכן כאן בכתוב האומר שיש נשיאת פנים לפני המקום — מדובר קודם גזר דין, ואילו כאן בכתוב האומר שאין נשיאת פנים לפניו — מדובר לאחר גזר דין. ועוד שאלו את ר' יהושע: כתוב אחד אומר "כי בחר ה' בציון אוה למושב לו" (תהלים קלב, יג), ומשמע כי העיר ירושלים היא העיר הרצויה לפני הקדוש ברוך הוא, ואילו כתוב אחד אומר על ירושלים "כי על אפי ועל חמתי היתה העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה להסירה מעל פני" (ירמיה לב, לא)! והשיב להם ר' יהושע: כאן בכתוב האומר כי ירושלים היא העיר הרצויה לפניו — מדובר קודם שנשא שלמה את בת פרעה, ואילו כאן בכתוב האומר שיש בירושלים להכעס הקדוש ברוך הוא — מדובר לאחר שנשא שלמה את בת פרעה.

ב ואף שלשה דברי בורות שאלו חכמי אלכסנדריה את ר' יהושע, ומפרטים: האחד, אשתו של לוט (שהיתה לנציב מלח, ככתוב בה "ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח", בראשית יט, כו), מהו דינה לענין שתטמא כאדם המת? אמר להם: דווקא האדם המת הוא המטמא, ואין נציב מלח (אף שהיה זה קודם לכן אדם חי) מטמא. חזרו ושאלוהו: בן האשה השונמית (שהחיה אותו הנביא אלישע, כמובא במלכים ב ד, לג—לו), מהו דינו לענין שיטמא כאדם מת, לאחר ששב לחיים? אמר להן ר' יהושע: דווקא האדם המת הוא שמטמא, ואין אדם החי (אף שבשלב מסויים היה מת) מטמא. ועוד שאלוהו בענינם של המתים הקמים לתחיה לעתיד לבא, האם הם צריכין הזאה שלישי ושביעי, כדרך האדם הנטהר מטומאת מת (שהרי היו מתים בעצמם), או שאין הם צריכין הזאה לטהרם מטומאת מת? אמר להן: לכשיחיו — נחכם להן מהו דינם. איכא דאמרי [יש שאומרים] שכן אמר להם בתשובה לשאלתם זו: לכשיבא משה רבינו עמהם יאמר לנו מהו דינם של אלה.

וכן שאלו חכמי אלכסנדריה את ר' יהושע שלשה דברי דרך ארץ, ומפרטים: האחד, מה יעשה אדם ועל ידי כך יחכם? אמר להן: ירבה בישובה, וימעט בסחורה. אמרו לו בשאלה: והלא הרבה עשו כן, ולא הועיל להם! חזר ואמר להם ר' יהושע: אלא כן יעשו מבקשי החכמה, יבקשו רחמים (יבקשו בתפילה) מלפני מי שהחכמה שלו, שיעניק לו חכמה. שכן נאמר "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (משלי ב, ו). ומביאים כי בענין זה תני [שנה] ר' חייא: משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, שעבדיו אוכלים מהאוכל אשר לפניהם, ואולם המלך משגר (שולח) לאוהביו אוכל ממה שלפניו. וכן הוא בענין החכמה שהקדוש ברוך הוא נותן מחכמתו לאוהביו, שכן הוא בכתוב זה האומר "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה". ושואלים: מאחר ודרך רכישת החכמה היא בתפילה מלפני ה', מאי קא משמע לן [מה הוא. ר' יהושע, משמיע לנן] בדבריו שאמר תחילה שהדרך לרכישת החכמה היא להרכות בישובה ולמעט בסחורה? ומשיבים: ללמדנו, דהא [שזו, תפילה] בלא הא [זו, המרבה בישובה וממעט בסחורה]. לא סגיא [אינה מספיקה]. שנצרך המבקש לחכמה לזה ולזה. ועוד שאלו אנשי אלכסנדריה את ר' יהושע: מה יעשה אדם ויתעשר? אמר להן: ירבה בסחורה, וישא ויתן באמונה. אמרו לו בשאלה: והלא הרבה עשו כן, ולא הועילו בכך להיות לעשירים! חזר ר' יהושע ואמר להם: אלא כך יעשה הרוצה להיות עשיר, יבקש רחמים בתפילה מלפני מי שהעושר שלו, שיעניק לו עושר, שכן נאמר "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות" (חגי ב, ח). ושואלים: מאחר ודרך רכישת משמיע לנן] בדבריו שאמר בתחילה שהדרך לרכישת העושר היא להרכות בסחורה ולשאת ולתת באמונה? ומשיבים: ללמדנו, דהא [שזו, תפילה] בלא הא [זו, שיריבה בסחורה וישא ויתן באמונה]. לא סגיא [אינה מספיקה]. שנצרך המבקש עושר לזה ולזה. ועוד שאלו אנשי אלכסנדריה את ר' יהושע: מה

מסורת הש"ס
ד. (כה"ע) ילק"ש נ"ד תקסט. תתקלב.

גרסות
כאן קודם בכת"י: לא קשי' לאחר ויש בכת"י: לא קשיא כאן קודם.
אשתו של לוט בכת"י: חסרות מלים אלה.
אמר להם בכת"י: אמר להו.
צריכין בכת"י: מהו שצריכין.
שלישי ושביעי יש בכת"י: שלישי ושביעי.
או אין צריכין בכת"י: חסרות מלים אלה ויש בכת"י: אין צריכין הזאה שלישי ושביעי.
לכשיחיו נחכם בדפו"י חסרות מלים אלה.
אמרו הרבה בכת"י: אמרו לו הרבה.
הועיל להם בכת"י: הועילו.
הא לא בכת"י: הא.
ההוגנת בכת"י: הוגנת.

עפר ואין אלה "דברי בורות" אלא "דברי בורות" (חכמ"ב). וכתבו אחרונים כי אף ששאלותיהם אלה של אנשי אלכסנדריה היו דברי בורות, מכל מקום לא נמנע ר' יהושע מלהשיבם תשובות של ממש, ולא דחאם בקש. וכן אנו מוצאים בתלמוד בגדולי חכמי ישראל שהיו משיבים אף לשאלות של הבל, וכדרך המסופר בהלל הזקן שלא נמנע מלהשיב לשואלים אותו שאלות של הבל (שבת לא, א). ועיקרם של דברים, שיש על החכם להשיב לכל שואל אף בדבר שאין בו ממש. שכן אם ידחה, שוב לא יבוא לשאל אותו אף בשאלות של ממש (שמי"ב).

מסורת הש"ס
 א. נדה לא,ב. ילק"ש נ"ך תקסח. תתקלב. תתרטו.
 ב. מגילה טו,א. סוטה כ,ב. אסיר פיז יג. פי"ג ילק"ש נ"ך תתרטו.
 ג. סוטה כ,ב. נדה ט,א. טו,א. לט,א. ילק"ש שם.
 ד. חולין נא,ב. כריתות ח,ב. נדה לה,א. תוי"כ ויקרא טו, ב.
 ה. מו"ק כז,ב. תוספתא נדה פ"ט טו.

גרסות

מאי קא – פרי הבטן בכתי"מ ובכתי"י חסרות מלים אלה.

שמשוהו עצמן יש בכתי"י: **שמשוהו**.

שתוריע אשתו בכתי"מ ובכתי"י: **שיוריע נשותיהו** וכן יש בכתי"י: **שתורענה נשותיהו**.

נותן לו הקדוש ברוך הוא שכר פרי הבטן בכתי"מ: **הקב"ה נותן לה שכר פרי הבטן** ויש בכתי"י: **הנה נחלת ה' בנים מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגיא וכן: הקב"ה נותן להם שכר פרי הבטן הנה נחלת ה' בנים מאי קמ"ל דהא בלא הא לא**.

מלמד שפרסה יש בכתי"י: **שפרסה**.

דמותא יש בכתי"י: **המות**.

שחרדה יש בכתי"י: **חרדה**.

צמית בכתי"מ: **מצמית**

ובכתי"י: **מצמתא**.

הא דתנן בכתי"מ ובכתי"י: **הא דתניא**.

אלא מי בכתי"מ ובכתי"י: **אלא**.

מטבילין בכתי"מ: **מטבילין כלי**.

נדות חיות מתביישות יש בכתי"י: **נדות מתביישות**.

גבי כל הנשים יש בכתי"י: **גבי כל נשים**.

לשון

משבר
 משבר הוא כינוי למושב הלידה, וכן בארמית "מתברא" ובערבית **مُتَبَرِّ** (מת'בר).
 ביטוי זה מצוי כבר במקרא: "באו בנים עד משבר" (מלכים ב יט, ג). ויש שפירשו כי המשבר קרוי כן על שם השבר והיטוים העוברים על האשה בזמן הלידה.

החיים

רביעית דם
 רביעית היא רביעית חלוג, המשמשת כבסיס בכמה מדידות של נוזלים. שיעורה של הרביעית במידות ימינו נתון במחלוקת הפוסקים שהגיעו לתוצאות שונות בענין זה. ואולם השיעורים נעים בין 150–80 סמ"ק. רביעית דם נחשבת בהלכה ככמות קטנה ביותר של דם הנחוצה לקיום הנפש. אכן בגופו של אדם יש הרבה יותר מאשר רביעית דם, וכבר עמדו על כך הראשונים, ופירשו בשתי דרכים: יש שאמרו שהכוונה היא לדמו של תינוק קטן, ואף אז יש לומר שאין המדובר בכל דמו (שחוא יותר משיעור רביעיית) אלא לכמות דם שיצאתה עלולה לסכן את חייו.

פירוש אחר שנתנו הוא שהכוונה היא לדם שבלב. ואכן בכל פעימה של הלב יוצא ממנו בערך 80 סמ"ק של דם, שהם בערך שיעור רביעית. ועוד אמרו כי הכוונה לכמות דם המצויה בעוברים בשלב מסוים של התפתחותם, שמשום כך אפשר לקרוא לרביעית דם "דם הנפשי", שכן היא הכמות הנחוצה לחיי האדם בראשיתם.

ויקדש עצמו לשמש בצניעות בשעת התשמיש. אמרו אנשי אלכסנדריה לר' יהושע בשאלה על דבריו אלה: והלא הרבה עשו כן, ולא הועילו שיוולדו להם בנים זכרים! **אלא** חזר ר' יהושע ואמר להם כי הדרך לכך שיוולדו לאדם בנים זכרים היא **שיבקש רחמים** בתפילה מלפני זכרים, שכן נאמר "הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן" (תהלים קכז, ג). ושואלים: מאחר והדרך להולדת בנים זכרים היא בתפילה מלפני ה', **מאי קא משמע לן** (מה הוא, ר' יהושע, משמיע לנו) בדבריו שאמר תחילה? ומשיבים: ללמדנו, דהא [שזו, תפילה] **בלא הא** [ו], נישואין לאשה ההוגנת לו וצניעות בשעת תשמיש]. **לא סגיא** [אינה מספיקה], שנצרך המבקש להוליד בנים זכרים לזה ולזה. אגב כך מסבירים **מאי** [מה פירוש הכתוב] "**שכר פרי הבטן**"? **אמר ר' חמא בר' חנינא**: **בשכר שבשעת התשמיש הבעלים משהין עצמן בכטן מלהזריע, ועושים כן כדי שתזריע אשתו תחילה** – נותן לו הקדוש ברוך הוא שכר **פרי הבטן**, ונולדים מזיווג זה בנים זכרים.

א שנינו במשנתנו כי בית שמאי **אומרים** שכל הנשים המתות נחשבות כמי שמתו בנידתן, ולכך מטבילים את הבגדים שהיו עליהן סמוך למיתתן. ומבררים: **מאי טעמייהו** [מה טעמם] של בית שמאי? **אי נימא** [אם נאמר] שהוא **משום דכתיב** [שנאמר] באסתר המלכה לכשראתה את כתב הגזירה שנכתב על כל היהודים להיחרג ו**אמר רב** כי הכתוב **מלמד שאסתר פרסה נדה**, ומכאן למדנו כי הפחד גורם לראיית דם נדה, והכא נמי [כאן], בנשים המתות, גם כן יש לומר טעם זה, כי אגב **ביעתותא דמלאכא דמותא** – **חזיא** [מתוך הפחד ממלאך המוות – רואה], ו**אולם האנן תנן** [הרי אנו שנינו] **שחרדה מסלקת את הדמים!** ומשיבים: **הא לא קשיא** [זה אינו קשה], **שכן פחדא** [פחד, חרדה] ממושכת – **אכן צמית** [מצמית] את הדם מלצאת, משום שהוא מכווץ את בית הרחם. ו**אולם ביעתותא** [בעתה] פתאומית – **הריהי מרפיא** [מרפה, מרווחת את בית הרחם], דבר הגורם ליציאת דם מן המקור. **אלא אם** אכן תאמר שטעמם של בית שמאי הוא משום שהבעתה גורמת ליציאת דם מן המקור, **הא דתנן** [זה ששנינו במשנה] **כי בית שמאי אומרים כי כל האנשים המתים נחשבים זבין**, ואילו בית הלל **אומרים** כי אין האיש המת נקרא **זב** אלא רק מי שמת כשהוא אמנם **זב**. ואם זה הוא טעמם של בית שמאי בענין הנשים המתות, לכאורה כן הוא גם כן טעמם לענין האנשים המתים, שהם רואים זוב מחמת הבעתה. וקשה, שכן אף **זבא אקרי** [אָקְרַא] **כאן** את הדרשה על הכתוב "איש איש כי יהיה זב מבשרו" (ויקרא טו, ב) – אין הדברים אמורים אלא כשהזיכה באה מחמתו, ולא מחמת אונסו. ואם כן הזיכה שבהא מחמת בעתת המוות הינה אונס גמור, ולא יהיה זה זב. **אלא טעמא** [הטעם] **אל בית שמאי** בדינן של כל הנשים המתות שהריהן שטמאות כנדה, **כוו דתניא** [בכתי"מ]: **בראשונה** [בתחילה] נוהגים היו שמטבילין מפני הטומאה רק את הכלים (הבגדים) שהיו על גבי הנדות המתות, בסמוך למיתתן, שנשמאו הבגדים מחמת הנשים, והיו הנשים הנדות החיות מתביישות, שאף בשעת מותן דינן שונה מדינו של אדם אחר. וכשמטבילים את בגדיהם, יודעים הכל שהן היו נדות בשעת מותן. לכך התקינו חכמים שיהיו מטבילין את כל הבגדים שהיו על גבי כל הנשים שמתו, ואף אלה שלא היו נדות בשעת מותן, ועשו כן מפני כבודן של נדות חיות. וכיוצא בדברי, **בראשונה** היו מטבילין את כל הבגדים שהיו על גבי הגברים הזבין המתין, והיו הזבין החיין מתביישין בדבר. עמדו חכמים והתקינו שיהיו מטבילין את כל הבגדים שהיו על גבי כל האנשים שמתו, ואף אלה שלא היו זכים באותה עת, מפני כבודן של הזבין החיים.

ב משנה האשה שמתה, ולאחר מותה יצאה ממנה כשיעור רביעית דם – אף שיצאה לאחר מיתה, הריהי מטמאה בטומאת הנדה, משום **כתם** המטמא במגעו ובמשא. וטומאה זו הריהי מטמאת אף בשיעור כלשהו, שאין צריך שיהא בו שיעור רביעית כדי לטמא. ושלא כטומאת המת, שהדם מטמא בה בשיעור רביעית ויותר. וכן הריהי מטמאה בטומאת אהל, ככל הדם היוצא מן המת, ובלבד שיהא בדם שיעור רביעית הנמצא כולו באוהל. ר' יהודה **אומר**: **אינה מטמאה משום כתם**, מפני שנעקר הדם לאחר שכבר מתה, ואז אין זה נחשב לדם נדה. ומוסיפים עוד כי מודה ר' יהודה באשה מעוברת שאחזו בה צירי לידה, והריהי יושבת על המשבר (כסא היולדת), ומתה, ויצאה ממנה רביעית דם –

ויקדש עצמו בשעת תשמיש. **אמר**ו: **הרבה עשו כן, ולא הועילו! אלא: יבקש רחמים ממי שהבנים שלו, שנאמר: הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן**. **מאי קא משמע לן** – **דהא בלא הא לא סגיא**. **מאי שכר פרי הבטן**? **אמר רבי חמא ברבי חנינא**: **בשכר שמשוהו עצמן בפטן כדי שתזריע אשתו תחילה** – נותן לו הקדוש ברוך הוא שכר פרי הבטן.

א "בית שמאי אומרים" [וכו']. **מאי טעמייהו דבית שמאי**? **אי נימא** משום דכתיב "ותתחלחל המלכה" **ואמר רב**: **מלמד שפרסה נדה, הקא נמי אגב ביעתותא דמלאכא דמותא חזיא**. **והאנן תנן**: **ישחרדה מסלקת את הדמים!** – **הא לא קשיא, פחדא צמית, ביעתותא – מרפיא**. – **אלא, הא דתנן, בית שמאי אומרים**: **כל האנשים מתים זבין, ובית הלל אומרים**: **אין זב אלא מי שמת זב**. **אקרי כאן "מבשרו"** – **ולא מחמת אונסו! אלא, טעמא דבית שמאי פדתניא**: **"בראשונה** היו מטבילין כלים על גבי נדות מתות, והיו נדות חיות מתביישות. התקינו שיהיו מטבילין על גבי כל הנשים, מפני פבודן של נדות חיות. בראשונה היו מטבילין על גבי זבין מתין, והיו זבין חיין מתביישין. התקינו שיהיו מטבילין על גבי כל האנשים, מפני פבודן של זבין חיים.

ב משנה האשה שמתה ויצאה ממנה רביעית דם – **מטמאה משום כתם, ומטמאה באהל**. **רבי יהודה אומר**: **אינה מטמאה משום כתם, מפני שנעקר משמתה**. ומודה רבי יהודה ביושבת על משבר ומתה, ויצאה ממנה רביעית דם –

ויקדש עצמו – לשמש בצניעות. שמשוהו – להזיף את הרע. פחדא צמית – דאגת יראה כי הכל, מפני פחד כרכוס, והגיע שעת וספה ולא נדקה – טוהיה, שהמדה מסלקת הדמים. ביעתותא – הפגלות פתאום, שאדם רואה או שומע – נהל, מרפיא. אלא הא דתנן כל האנשים – המתים מחזקין להו זבין סמוך למיתתן, ואי טעמייהו דית שמהי משום צינתותא דמלאך המות – זכרים היכי מטמאו? הא זכר אינו מטמא זכאונם, דקרינן זיה "מבשרו" – ולא מחמת אונסו. אלא טעמייהו דבית שמאי – מדרינן, משום כבוד זבין התקינו שיהו מטבילין כלים של סמוך למיתה, אף על פי שלא נגעו בהם לאחר מיתה. [כלים] – אף הכלים של קודם למיתה. מתביישין – שאפילו צמיתתן הס משוין מכל אדם. **משנה מטמא משום כתם** – **דדס נדה נמשהו, דאי משום טומאת מת** – לא מטמא אלא צניעית. ומטמא באהל – **אס כל הרביעית יחד**.

תוספות

והאנן תנן שחרדה מסלקת הדמים – בלאו מתניתין דהכא, הוה מצי למפרך אדרב, אלא אגב דקאי לפרושי מתניתין פריך אמתניתין.
אלא טעמא דבית שמאי כדתנן בראשונה – משמע דהך לא אתי כבית הלל, ותימא: דבסוף מועד קטן (כז,ב) תני לה גבי שאר "בראשונה" דקתני התם, דהוי הילכתא פסיקתא. משמע, דבכולהו הלכותא כמו שהתקינו לבסוף, ובתוספתא דמכילתין (פרק תשיעי) קתני לכולהו! ואומר רבינו תם: דבריייתא דהכא איירי בכלים שהיו עליה סמוך למיתה, ומודו בית הלל בכלים שיש עליהם טומאת זבה. אבל פלוגתא דמתניתין ארישא, דזב וזבה מטמאין באבן מסמא עד שימוק הבשר כי שמה יתעלפה. והך חומרא מוקי בית שמאי בכל הנשים שמטמאין באבן מסמא עד שימוק הבשר, ואהא דוקא פליגי בית הלל. ועוד יש לומר: ד"בראשונה" דהכא, היינו דמתחילה היו נוהגין כבית הלל, ולבסוף התקינו לכולי עלמא שיהיו נוהגין כבית שמאי.

מטמא משום כתם – פירוש: כדס נדה במשהו, דאי משום מת – בעי רביעית.

טו, וחרדה זו היא שגרמה לנשים לסלוק דמים, ולכך הותרו כולן לבעילה, ואף אלה שהיו בסמוך לוסתן (משך חכמה דברים שם). והעירו אחרונים כי יש במדרשים (תנחומא מצרע) כי כל עת היות בני ישראל במצרים, לא היו הנשים רואות דם נדה – מפני פחד המצרים, וכל היות בני ישראל במדבר, לא היו רואות הנשים דם נדה – מפני חרדת שכניה שעליהן (יוסי'י). **פחדא צמית ביעתותא מרפיא** מסוגייתנו עולה כי מצבי נפש שונים, כדאגה, פחד, חרדה ובהלה, יש בהם לגרום לתוצאות שונות בדרכי פעילותו של הגוף בכלל, ובפרט בענין ראיית דם באשה. ותמורה אחרונים מדוע לא הובא בהלכה שבכל מקרה של בהלה פתאומית יש מקום לחשוש ליציאת דם, ולענין שנצריך את האשה לבדוק במקרה כזה (ערה"ש). אכן יש מהאחרונים שכתבו שהאשה שחווה בהלה כזו צריכה לבדוק את עצמה (דרכי תשובה, גופי הלכה, ציוני טהרה, טהרת ישראל). אך אחרים כתבו שאינה צריכה לבדוק עצמה בכגון זה. שכן כוננת הנגמרא לומר רק שכוונאי האשה מרגישה בעצמה שראתה דם בעקבות בהלה שכזו. ואולם כאשר ודאי לא הרגישה האשה ביציאת דם בעקבות בהלה כזו – אין לחשוש שראתה, ואינה צריכה לבדוק את עצמה. ואין חשש זה של בהלה פתאומית דומה לשאר חששות, שבהם דינה הוא שצריכה לבדוק את עצמה (חת"ס, שו"ת משיב דבר).

אורה ההלכה

האשה שמתה ויצאה ממנה רביעית דם האשה שמתה ויצאה ממנה דם – מטמא משום כתם, שהמקור מקומו טמא. ואף שיצא הדם אחר שמתה ואין כאן נדה, הואיל וממקום טמא יצא – מטמא טומאת כתמים, ואם היה בו שיעור רביעית – מטמא באהל ומטמא משום כתם. כתנא קמא, וכדסבר ר' זעירי בגמרא. (רמב"ם ספר טהרה הלכות מטמאי משכב ומשב פ"ד הטי"ו).

עיונים

ויקדש עצמו בשעת תשמיש בסוגיה כאן לא נפרש מהו ענינה של קדושה זו שבשעת תשמיש. ויש שכתבו שהכוונה היא להנהגה של צניעות (רש"י), ובמסכת שבויעות (יח,ב) הביאו מקורם של דברים: שכן נאמר בסיומה של פרשת שמיי "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני" (ויקרא יא, מד). ובסמוך לה, בתחילת פרשה תוריע "אשה כי תוריע וילדה זכר" (שם יב, ב). אכן העירו אחרונים כי מוצאים אנו הדרכות רבות ושונות לזה המבקש שיהיו לו בנים זכרים, ולא טרח ר' יהושע להשיב להם אלא באחת מן הדרכים שאמרו החכמים.
בשכר שמשוהו עצמן בבטן כדי שתזריע אשתו תחילה הקשו ראשונים, שהרי כבר שנינו שהנהגה של שבה בתשמיש המיטה, שנעשה במהירות וכלי השדה. וכעין זה שמסופר בר' אליעזר שהיה דומה בשעת מעשה, כמי שכפאו שד (נדרים כ,ב). "שהיה ממהר, כאדם שנטר על ידי שד שכופהו, ר"ן שם). ואילו בסוגייתנו נאמר שהשהייה בשעת התשמיש משובחת, שכן יש בה להביא להולדת בנים זכרים!
 והשיבו כי כל המעשים הנעשים לשם שמים, הריהם טובים ורצויים. ואחר כוננת הלב הולכים הדברים. שכל שיועד בעצמו שיכול הוא להאריך בתשמישו, ולא יבוא בכך למחשבה שאינה ראויה, ומשהה בתשמישו, כדי שתבוא אשתו ותוריע תחילה – גומל לו הקדוש ברוך הוא בלידת בנים זכרים. וכל שאינו בוטח בעצמו שלא יבוא בהשהיית התשמיש לכלל מחשבה שאינה ראויה, ומפני כך הריהו ממהר בתשמישו כדי להינצל מן החטא – אף הוא עושה מצוה בכך, ואף לו גומל הקדוש ברוך הוא בלידת בנים זכרים (ראבי"ד, הובא במג"א א"ח, סי' רמ, סקכ"א).

שחרדה מסלקת את הדמים כתבו אחרונים כי אף במתן תורה, שהותרו בני ישראל בתשמיש לאחריו (כנאמר בכתוב "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם", דברים ה, כז), טעם הדבר היא משום שנפלה עליהם חרדה בזמן מתן תורה (כנאמר "יחרד כל העם אשר במחנה", שמות יט,